

LAKATOS ARTUR

EGY URBÁNUS TRANSZILVANISTA SZELLEMI ÉLETRAJZA

– Monográfia Ligeti-Ernőről

Filep Tamás Gusztáv az egyik legjobb ismerője a határon túli magyarság 20. századi történetének, különösen (cseh)szlovákiai vonatkozásban, de a jelen és a múlt erdélyi viszonyaiban is igen otthonos, Ligeti Ernőről írt monográfiájának forrásanyaga a bizonyíték erre: 206 oldalon 569 lábjegyzet található, és ritka az „idézett mű” vagy az „ugyanott” utalás ezek között. A szerző érdeklődése a magyar – anyaországi és kisebbségi – eszme- politika- és művelődéstörténet széles választékát fedi le, és forrásfeltárásban, elemzésben, valamint kronológiák készítésében egyaránt jól érzi magát. Csapatmunkásként is jól ismert a szakmai körökben, hiszen a magyar kisebbségkutatás egyik biztos oszlopa. Ennek megfelelő érdeklődéssel vettem kézbe legutóbbi biográfiáját is.

Ligeti Ernő nevét a magyar értelmiségi világ általában talán ismeri, de jóval kevesebben vannak, akik munkásságának akár egyes részleteiről pár percnél hosszabban tudnának beszélni. A *Súly alatt a pálma* címét sokan fel tudják idézni, de tartalmát még a korral foglalkozó szaktörténészek is ritkán idézik; azzal együtt, hogy egy egyszerű internetes kereséssel a teljes szöveg másodperceken belül elérhető. Ezért különösen értékelendő, hogy Ligeti életművébe is elkalauzol Filep Tamás Gusztáv könyve: „Ligeti Ernő azon magyar írók közé tartozik, akiknek több könyvéről tud az irodalomtörténet-írás, mint amennyi valójában van.” Igencsak beszédes szavak. Nemcsak arra utalnak, hogy Ligeti életművét jóval kevésbé ismerjük, mint amennyire ismerhetnénk – regényei, újságcikkei elérhetőek bárki komolyabb érdeklődő számára –, hanem arra is, hogy mindeközben ismerni véljük ezt az életművet. A jelenség konkrét miéértjét az első, bevezető jellegű fejezetben fejt ki a szerző. A *Megírt és megíratlan könyvek, címváltozatok* szól arról, hogy Ligeti meglehetősen lazán fogta fel a saját maga alkotta művek egymástól történő elkülönítését. Ugyanazt az írást különböző címváltozatokkal említi, vagy akár meg is jelenti, valamint hivatkozik olyan írásaira is, melyek nem jelentek meg, valószínűleg kézirat formájában maradtak. Vagy talán megírásuk el sem kezdődött, csak tervben maradt? „Az író kéziratelhagyatékáról nem tudunk, az valószínűleg megsemmisült” – írja Filep Tamás Gusztáv. Szintén rövid, bevezető jellegű fejezet az *Értékelés a diktatúra évtizedeiben és azután*, melyben 2014-ig tekintti át a főbb azonosítható reflexiókat Ligeti Ernő személyével és munkásságával kapcsolatban. Ezeknek a fejezeteknek terjedelmét mintha mértani pontossággal számította volna ki a szerző, pontosan öt oldalra rúgnak, akárcsak a következő fejezet első alfejezete. A *Pályakezdés Kolozsváron és a Holnap városában* (vagyis Nagyváradon) életrajzi szempontból vett bevezető szakasz két alfejezettel, mely sorra veszi Ligeti személyisége kialakulásának állomásait, egészen az impériumváltás pillanatáig. Meglehetősen gazdag életművének megelőző időszaka, hiszen – csak felsorolás szintjén – Ligeti írt a *Kolozsvári Hírlapnak*, a *Nagyváradai Naplónak*, a *Keleti Új-*

ság alapítói közé tartozott, miközben több szépirodalmi munkája is megjelent de igazi kiteljesedése a kisebbségi sors megélése során következett be.

Az *Irodalomszervezés a főhatalomváltás után* későbbi munkáiból vett idézetekből, gondolatokból rekonstruálja Ligeti világgépét, egy ezt követő rövidebb fejezet pedig első kisregényeinek stílusát és mondanivalóját méltatja. A *Kisebbségi progresszió; Közéleti szerepvállalások, deklásszálódás, unalom, ironia; Társadalmi regényeiről; Az újságíró és a lapszerkesztő*, valamint a legutolsó, *Noé meglekel. bárkája* című tartalmi fejezetek kronologikus szempontokat figyelembe véve mégis inkább tematikus koncentrációban dolgozzák fel Ligeti közírói és közéleti szereplésének állomásait és jellemzőit, melynek során a kötet szerzője igen gyakran terjedelmesen idéz Ligeti Ernő műveiből. Túl az irodalmi munkásság értékein, ezekből jól kirajzolódik Ligeti antitotalitárius, sajátosan vidám-peszsimista, egy időben konzervatív és progresszív, a társadalmi élet nüansznyi különbségeit is érzékelő egyénisége, amit urbánus transzilvanistaként is jellemezni szokás.

A kötetben Filep Tamás tömören foglalja össze a mondanivalóját. A magánéleti-életrajzi információkra nem fektet a főszövegben nagy hangsúlyt – ezt a könyv végén található *Életrajzi adatok* című függelékben teszi meg –, ehelyett átfogóan tárgyalja Ligeti Ernő irodalmi, közéleti, közösségszervezői és művelődési irányzatokat meghonosító szerepét. Teszi mindezt oly módon, hogy a főszereplő és környezete – úgy a közvetlen, mint pedig az általános értelemben vett korbéli környezet – nincsenek élesen elválasztva egymástól. Nem felvázolja, hogy ebbe helyezze el a karaktert, hanem Ligeti része a környezetének melyet alakít vagy amely őt formálja, lehetőségeit és korlátait meghatározza. Az elbeszélés módja nem sablonos, a különböző problémák sűrűn követik egymást, ezért érdemes e könyvet nem fejezetenként, kiemelt részenként, hanem egyszerre, egészben elolvasni, és ezt követően visszatérni az olvasó vagy kutató számára különösebben fontos információkra.

A szerző igen jól ismeri, ki kicsoda volt a két világháború közötti erdélyi magyar közéletben, ennek megfelelően több mindenről is szót ejt. Így például érdekes, hogy miért is nem vállalta Szabédi László és Asztalos István, hogy nevük egy kötetben jelenjen meg Ligeti Ernőével és Janovics Jenőével. Érdekes az is, hogy milyennek érzekelte Ligeti a spanyol világot 1935-ben, vagy 1922-ben hogyan foglalt állást a magyar kisebbség politikai jövőképe kapcsán folytatott vitában. Ezekről és még jópár hasonló kérdéstről esik szó, melyek kifejtése külön tanulmányok témáját képezhetnék. Talán már ennyivel is érzékeltetni lehet, hogy a szerző a komplexitás milyen magas szintjére emelte az ismertetést Ligeti, a közíró, a szépíró, a publicista és a társadalomszervező ábrázolása során. Az is megfigyelhető, hogy e könyvben Ligeti Ernő, az író háttérbe szorítja a magánember: az életrajzi adatokat kimondottan akkor eleveníti fel a szerző, amennyiben ezek szorosan kapcsolódnak Ligeti közéleti és alkotói értékteremtő tevékenységéhez. A jövő kihívása, hogy elkészüljön Ligetiről a magánember életútjára koncentráló monográfia is.

Többen is párhuzamba állítják Ligeti Ernőt a kolozsvári magyar zsidóság másik, tragikus véget ért irónagyásával, Karácsony Benővel. Ahogy Erős Kin-

ga fogalmazott egyik előadásában: mindketten regényes lelkek. Tény az, hogy kettejük sorstragédiája egyaránt a magyarság, a zsidóság és az erdélyiség 20. századi tragédiájának mikrouniverzuma. Mindketten példát mutattak nemcsak identitástudatból, hanem a szellemi értékalkotásból is. Ugyanakkor, mivel minden ember más és más, Karácsony Benő elsősorban alkotó, míg Ligeti Ernő identitásformáló. Az ilyen nagyságrendű közéleti személyiségeink, kulturális értékeink megismerése és a szélesebb körű olvasóközönséggel történő megismertetése kapcsán a MMA életrajzszövege hiánypótló kezdeményezés.

(Filep Tamás Gusztáv: *Ligeti Ernő. Egy urbánus transzilvanista*. MMA Kiadó, 2019. 216 oldal.)

LUDMANN MIHÁLY

ÉPÜLETEK A MILLENNIUM IDEJÉBŐL

Az Ezredéves Kiállítás és más építészeti eredmények 125 évről visszatekintve

A Városliget volt a Millenniumi kiállítás fő színtere, ahova öt kapun keresztül lehetett belépni. A felépített pavilonok száma 240 volt. Ezek az épületek megjelenésükben az állandóságot hordozták, remekül elrejtve azt, hogy csak fél évig állnak itt. Két nagy csoportot alkottak. Az egyik a történelmi kiállítás 21 részes épületrészlete, amelynek a célja a történelmi építészeti stílusok – romanika, gótika, reneszánsz és a barokk – hazai reprezentánsainak felidézése volt. A Történelmi Épületrészlet tervezője Alpár Ignác. Ezek a stílusok azt is megmutatták, hogy a kor építészete ezekben az építészeti világokban gondolkodott és alkotott. A történelmi épületeket nem bontották le a kiállítás végén, azonban a felhasznált építőanyagok miatt az állapotuk gyorsan romlott, ezért 1904 és 1908 között tartósabb építőanyagokból újjáépítették, megtartva azokat az utókor számára. A nagyszámú Jelenkori kiállítás építményei viszont mind lebontásra kerültek. Ezekről a lenyűgöző épületekről ma már csak a korabeli fotók és rajzok tanúszkodnak, amelyekből egy szép válogatást láthattunk a *Magyar Szemle* előző, júniusi számában. Nem csoda, hogy az Ezredévi kiállítást becslések szerint 5,8 millió ember kereste fel a záróünnepélig, 1896. november 3-ig.

Később a főkapu helyén épült fel a millenniumi emlékmű, amelyről a döntés már 1895-ben megszületett, a tervezésével a Múcsarnok építészt, Schickedanz Albertet bízták meg. Az emlékmű allegorikus szobrait Zala György mintázta, az uralkodók alakjait a kor kiváló művészei készítették el. Az építkezés 1898-ban kezdődött, a felavatására 1929. május 26-án került sor. A Feszty-körkép pavilonjának a helyére építették fel a Szépművészeti Múzeumot, amelynek létrehozásáról az 1896. évi VIII. törvénycikk rendelkezett. A pályázatot 1898-ban írták ki, amelyen Petz Samu tervét nyilvánították győztesnek, azonban a végső terv elkészítésével a második helyezett Schickedanz Albertet és Herzog Fülö-

pöt bízták meg, akik a művük átdolgozásakor beépítették Petz figyelemre méltó megoldásait. Így jöhetett létre a korábban megépített Múcsarnokkal egy az építészeti keret, amely a mai Hősök terét határolja.

A millenniumi ünnepek lehetőséget adtak más fontos középületek felépítésére is. Ezek között volt az új Parlament, amelynek a kupolacsarnok 1896. június 8-án megtartották az első díszülést. A Steindl Imre által tervezett neogótikus épületet 1885-ben kezdték el, befejezésére csak 1904-ben került sor. Nem sokkal később, augusztus 15-én szentelték fel Schulek Frigyes főművezető Mátyas-templomot.

Új hidak a Dunán

A kor nagy kihívása volt a modern közlekedés megszervezése és a hozzá tartozó infrastruktúra kiépítése. Ennek fontos elemei voltak a vasútállomások, vasút, a Nagykörút és a sugárutak kiépítése. Széchenyi István egyik fontos kérésének a Dunán átívelő állandó híd létrehozása volt. Elsőként a Lánchíd építését tervezte meg, tervezője a skót William Tierney Clark, aki korának klasszicista építészeti elemeit jól láthatóan alkalmazta a híd tartópilléreinek diadalkapura használatával, a főpárkány antikos díszítésében, és az attika ráépítésével. 1849-ben felavatott hidat csak a kiegyezés után követte újabb. A Margit hídot Ernest Gouin francia mérnök tervezte és 1876-ban adták át. Szerepe jelenleg is a kiépülő Nagykörút folytatása volt, illetve a budai Margit körüli reményteljes kapcsolat és elősegítette Lipótváros északi terjeszkedését.

A fejlődő főváros számára a Lánchíd és a Margit híd mellett újabb hidak kellett építeni, erről az 1893. XIV. törvénycikk rendelkezett. A két tervező közötti nemzetközi pályázatot írtak ki, amelyet a következő évben szintén nemzetközi összetételű bizottság bíralt el. Elsőként a Ferenc József híd épült meg majd 1898–1903 között az Erzsébet híd. Az uralkodó nevét viselő híd megépítése nagyon időszerű volt, hiszen a pesti oldalon már korábban megépített Fővárműház reprezentatív és monumentális neoreneszánsz épülete Ybl Miklós terve alapján, és a terület jelentőségét mutatja az is, hogy már Petz Samu tervén alapján készült a Központi Vásárcsarnok, amelyet 1897-ben adták át. A híd segítette a budai oldal fejlődését, ahol ekkor még csak a szerény megjelenésű Sárospárdi épülete állt, amelyet a híd építése miatt bontottak le. A Gellért Szent István híd csak 1912-ben kezdték el építeni.

A Ferenc József híd felavatása az ezredévi ünnepség nagyszabású eseménye volt. Az október 4-én tartott avatóünnepség természetesen az uralkodó jelenlétében zajlott le. A hídra nemzetközi tervpályázatot írtak ki, amelyen legnagyobb számban amerikai építészek vettek részt, de egy magyar mérnök, Fekete János művét találta a zsűri a legjobbnak. Feketeháznak nem ez volt az első hídja, mert az ő terve alapján épült fel 1876-ban az első budapesti összekötő vasúti híd és később a szegedi, szolnoki és komáromi híd is. Feketeháza a richi műegyetemen szerzett diplomát, és hazatérése után a MÁV mérnöke volt. A hídtervezés mellett többek között az ő munkája a Keleti pályaudvar csarnokának, illetve az Operaháznak az acél tetőszerkezete.